

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2022-11.35>

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ТЕКСТІ

Тищенко Олег Володимирович

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська 35, Львів, Україна

Цьох Лариса Йосипівна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
вул. С. Бандери, 12, Львів, Україна

Статтю присвячено проблемам міжкультурних зіставлень семантики і прагматики фразем, культурем, інтертекстем в тексті авторської казки Л. Керролла з огляду на пошук еквівалентів, зокрема, ідіоматичних аналогів, алюзій, порівнянь тощо. Представлено типи зіставних корелятивів за співвідношенням мотивації, образності або її відсутності. Особлива увага приділяється виокремленню сфер смислової та емоційної напруги авторської казки, які відображаються у різноманітних вербально-комунікативних актах (попередження, прокльони, погрози чи клятви) та семіозі споріднених культурних артефактів, речей та предметів. Для вирішення вищезазначених завдань Для вирішення вище окреслених завдань, було укладено дослідницький паралельний міні-корпус твору «Alice's Adventures in Wonderland», до якого увійшли сім текстів, вирівняних за абзацами: оригінал, українські переклади Г. Бушиної, В. Корнієнка (дві версії 2001 та 2007), В. Панченка, польський переклад В. Голембевської, чеський переклад Й. Цісаржа. У текстах були виділені фраземи, культуреми, інтертекстеми, окремі метафоричні конструкції, визначені та співставлені способи їх відтворення у різних мовах та різними перекладачами. На основі аналізу перекладацьких трансформацій, були виокремлені принципи міжмовних зіставлень функціонально і семіотично еквівалентних одиниць, що дало можливість окреслити своєрідність національних та індивідуальних стратегій перекладів. Розгляд перекладацьких трансформацій на лексико-фразеологічному і граматичному рівні спрямований на те, щоб прояснити, які етносимволи, інваріантні мотиви та культурні референти (когнітеми, лінгвокультуреми), морфологічні та семантико-прагматичні показники найчастіше актуалізуються в межах фраземного тезаурусу прецедентного тексту авторської казки. найбільшу питому вагу при перекладі авторської казки неповних, як абсолютних, так і відносних відповідників (з граматичними або синонімічними замінами компонентів або відмінностями на рівні окремих граматичних форм слів і синтаксичних конструкцій, засобів вираження епістемічної та суб'єктивної модальності, емотивної прагматики тощо).

Ключові слова: фразеологічна одиниця, перекладацькі трансформації, полікультурний текст, міжмовні образні кореляти, вигуківі конструкції, стратегії перекладу.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Жанр літературної казки, що інтегрував у собі елементи фольклорної казки, філософської казки, притчі, утопії, «фентезі», впродовж десятиліть привертає увагу як читачів, так і дослідників, причому різних галузей: мовознавців, літературознавців, перекладознавців, культурологів, і перекладачів-практиків. Жанрово-стилістичні та ідіостилістичні особливості літературної казки з яскраво вираженою лінгвокультурною складовою формують комплекс проблем її відтворення у перекладі, а отже актуальність дослідження визначається комплексним поліпарадигмальним підходом

до перекладознавчого аналізу домінант жанрового та авторського ідіостилію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поетика літературної казки та проблеми її перекладацьких інтерпретацій вже давно у полі зору мовознавчих та перекладознавчих розвідок. В окремих розробках основна увага зорієнтована на жанрових, образно-стилістичних та прагматичних особливостях казки, які втілюються у двох магістральних піджанрах – народній (фольклорній) та літературній (авторській) казках (Zipes, 2002; Lwin, 2019), специфіка яких простежується на рівні наративної структури тексту, походження, системи персонажів (Воловик, 2019), дехто з'ясовує спільні та специфічні

риси ментальності й національно-культурну складову зв'язаних з ними культурних знаків при перекладі німецьких та українських етнолексем міфологічного походження та наявної фонові інформації (міфологем, міфологічних фітонімів, обрядової лексики тощо) (Бурда-Лассен, 2005, с. 17). Також з'ясовуються особливості перекладу універсальних, національно-специфічних, індивідуально-авторських символів й етнолексем в українсько-англійській перекладацькій фольклорній традиції (Воловик, 2019, с. 5), виокремлюються інваріантні жанрово-стилістичні ознаки казки.

Відтворенню етномовного компонента українських народних казок в англійських перекладах присвячені розробки Н. Кушини. Дослідниця дійшла висновку, що етномовний макрокомпонент народної казки, як важливий чинник її прагматики, треба й можна зберегти в перекладі адекватним відтворенням сукупності її етномовних мікрокомпонентів (Кушина, 1998, с. 6). О. Порпуліт з'ясовує сутність і вторинність християнських імен у поетичній структурі українського та російського казкового тексту, на тлі спільної пракультури і давніх міфологічних вірувань народів, зокрема й реліктів фольклору, народних традицій, побуту (Порпуліт 2020, сс. 6, 7, 17).

В ході аналізу різних перекладних версій казок Кіплінга Н. Мосьпан (Мосьпан, 2009) зупинилася на традиційних формулах (початкові, серединні та кінцеві) які становлять казковий інтертекстуальний код, що має різні ступені збереженості і трансляції (Мосьпан 2009, с. 11). Для аналізу того, як зберігаються казкові формули в українських перекладах, авторка простежила перекладацькі трансформації інтертекстуальних та сюжетно-композиційних кодів казкового тексту висвітлила динаміку зв'язку між індивідуальною семіосферою автора та індивідуальною семіосферою перекладача на різних рівнях тексту за допомогою семіолінгвістичного та культурологічного підходів (Мосьпан 2009, с. 18) у зіставному аспекті.

При надзвичайно широкому спектрі досліджуваних проблем, деякі аспекти відтворення культурно маркованих одиниць залишаються не висвітленими. На часі є аналіз структурно-семантичних і ширше семасіологічних та комунікативних аспектів фольклорного тексту загалом та літературної казки зокрема, специфіки мовної концептуалізації образів та персонажів, висвітлення ступеня фразеологізації й побудова на цьому тлі структурно-семантичних моделей фразеологічних знаків у вихідній та цільовій мові з точки зору міжмовних фра-

зеологічних еквівалентів й перекладацьких трансформацій різних типів. Релевантним для авторської казки є також типи лексичних одиниць з огляду на їх динаміку і трансформації, шляхи відтворення індивідуально-авторських неологізмів і окаянізмів, явище полісемії як основи мовної гри), зіставний аналіз знаків вторинної, образно-характерологічної номінації (фразем, ідіом та паремій, пов'язаних з певними культурними кодами – просторовим, соматичним, артефактним, соціоморфним, зооморфним, колоративним).

Формулювання мети і завдань статті.

У запропонованій розвідці пильну увагу зосереджено саме на семантико-прагматичній та культурологічній і до певної міри когнітивній зорієнтованості перекладацьких трансформацій, виявленні «зон смислового і емоційного напруження авторської казки», відображених в різних вербально-комунікативних актах (застереженнях, прокльонах, погрозах, клятві), семіозисі зв'язаних з ними культурних артефактів, речей і предметів. Останні спрямовані на відтворення національно-культурної специфіки реалій, реконструкцію традиційної народної культури, вірувань, стереотипів мислення, зокрема й давніх елементів вербальної магії та ін.

У цьому плані вартими уваги є механізми адаптації етноміфологемних смислів і концептів до тексту-приймача. Наше звернення до згадуваних образно-прагматичних формульних знаків номінації в текстах оригіналу і перекладу (проклять, побажань, вигуків прагматичних одиниць), їх генетичної специфіки, є суттєвим по-перше, як у плані передачі лексико-семантичних та граматичних трансформацій, загальної прагматичної налаштованості тексту, окремих ситуацій, типології вираження різних типів і способів модальності (відмінності у вираженні засобів вираження модальності в англійському і різних перекладних міжслов'янських рефлексях, так і, по-друге, для виявлення функціонування і динаміки цих вербальних одиниць з огляду на можливість їх трансформацій у гіпертекстах соціальної комунікації (Tyshchenko, 2020).

У фокусі нашого аналізу також ідіостиль перекладачів, їхні регіональні та індивідуальні особливості, уподобання, смаки та компетенція.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для вирішення вище окреслених завдань, було укладено дослідницький паралельний міні-корпус твору «Alice's Adventures in Wonderland», до якого увійшли сім текстів, вирівняних за абзацами: оригінал, українські переклади Г. Бушиної, В. Корнієнка (дві версії 2001 та 2007),

В. Панченка, польський переклад В. Голембевської, чеський переклад Й. Цісаржа. У текстах були виділені фраземи, культурами, інтертекстами, гра слів, окремі метафоричні конструкції, визначені та співставлені способи їх відтворення у різних мовах та різними перекладачами. Далі, на основі аналізу перекладацьких трансформацій, були виокремлені принципи міжмовних зіставлень функціонально і семіотично еквівалентних одиниць, що дало можливість окреслити своєрідність національних та індивідуальних стратегій перекладів.

Передусім зупинимося на найголовніших аспектах міжкультурних зіставлень семантики і прагматики фразем, культурем, інтертекстом в тексті авторської казки Л. Керролла з огляду на пошук еквівалентів, зокрема, ідіоматичних аналогів, алюзій, порівнянь тощо. Представимо типи зіставних корелятивів за співвідношенням мотивації, образності або її відсутності, коли в мові оригіналі або в одній чи кількох перекладних інтерпретаціях простежується вільна граматична конструкція чи сполука слів. Окремо слід відзначити ті випадки, коли простежується неповна відповідність, яка трапляється в різноманітних лексико-семантичних і граматичних трансформаціях та синонімічній або структурно-семантичній варіативності зіставляваних фразеологічних одиниць.

У випадку аналізу фразеологізмів та інших образних знаків у літературній казці випадків (одиниць першого типу) досить мало, їх практично не виявлено. Навпаки набагато більше таких ситуацій, коли безобразній вільній конструкції оригіналу відповідає переклад за допомогою фразеологічних одиниць або паремій, досить часто порівняльних та вигуківих конструкцій.

Принцип ідіоматичних аналогів часто поєднується з наявністю неповних (часткових еквівалентів) в мові оригіналу та перекладі. Так, наприклад при відтворенні емоцій, пов'язаних із небезпекою героїні Аліси в мові оригіналу наявний мотиваційно-відмінний від цільових рішень фразеологізм – *That was a narrow escape*. Йому в українському перекладі Панченка відповідає інший образний аналог – *Отакої! Ледве не пропала!*, який почасти збігається з вигуківовою фразеологією польської мови *O mały włos!* Зазначений вислів фіксують словники польської мови: *o mały włos, figiel* «mały brakowało, omal: W trakcie wizji lokalnej nad Wisłą oskarżonych bronili kordon policji, o włos nie doszło do samosądu» (Kłosinska, s. 543). Спільним виявляється образ і концепт смерті і ризику, *бути на волосину (на волосинку від загибелі)* у

перекладі Бушиної. У чеській мові використано безобразну вигуківову конструкцію (*To jsem ale šťastně vyvázla!*).

Почуття, роздратування, уміння опанувати себе представлене здебільшого одиницями з різною мотиваційною ознакою, тобто аналогами, проте 1) в деяких зіставляваних мовах та оригіналі ідіоми мають одну спільну мотивацію (два українські переклади Корнієнка), 2) в двох майже спільну, але відмінну від попередньої (укр Бушиної, польський), бо в польській з'являється додатковий актант-локалізатор – *na wodzu* що можна представити у вигляді такої формули:

$A (f 1) = B (I) (f1) = B (II) (f1); B (III) (f2) \approx C (f3)$, де А – мова оригіналу (англійська), В – перекладні інтерпретації в українській мові; при цьому переклади різних авторів позначені римськими цифрами (відповідно В (I) і В (II) – це переклади В. Корнієнка 2001 та 2007 рр., В (III) – версія Бушиної, В (IV) – Панченка; польський переклад В. Голембевської позначений літерою С; D – чеський переклад (Jaroslav Císař); f – це позначення форми перекладного відповідника, відмінна мотивація і образність – відповідно позначені цифрами 1 2 3 4 і т.д.; цифра 0 – позначає брак ідіоми чи ФО – МП, тобто наявність безобразної одиниці, вільного словосполучення чи конструкції; неповний або частковий еквівалент позначені $\approx$; повний або дуже подібний $=$; іноді використовується також знак $\neq$ у разі неідентичної внутрішньої форми ФО, тобто відмінної його образно-мотиваційної основи.

Розглянемо ще декілька прикладів. В оригіналі присутній вираз: *There was not a moment to be lost*, який у перекладах відтворено за формулою:

$$A (f 1) = B (II) (f1) = B (III) (f1) = \\ B (IV) (f1) = C (f1) = D (I) (f1) \\ B (I) (f2)$$

У цьому разі формула демонструє збіг еквівалентів в усіх мовах (з незначними розбіжностями у граматичному складі стійких конструкцій, які практично збігаються з вихідним текстом – *Гаятись не можна було й хвилини* (Корнієнко 2); *Не можна було гаяти ні хвилини* (Бушина), *Не гаючи ні хвилини* (Панченко), *Nie było chwili do stracenia* (Голембевська), *Nesměla ztratit ani vteřinu* (Císař), за виключенням українського перекладу Корнієнка – *Ловити тав не випадало* (Корнієнко 1), в якому представлена ідіома з іншою образністю.

Наступна формула ілюструє переклад фрази *the Rabbit was no longer to be seen*:

$$A (f 0) = B (III) (f0) = B (IV) (f0) = C (f0); \\ B (I) (f1); B (II) (f2); D (f3)$$

В першому рядку формула показує, що з оригіналом, де представлена безобразна вільна конструкція (форма позначена 0), збігаються переклади Бушиної (*Кролика ніде не було*) Панченка (*Кролик кудись зник*) та польський переклад (*Królik zniknął*), при цьому конструкції різняться компонентним наповненням. Другий рядок показує відмінність мотивації перекладних еквівалентів у двох перекладах Корнієнка (*зовсім стратила з очей; за Кроликом і слід пропав*) та чеському перекладі (*Králík se jí však náhle ztratil z očí*).

Звернемося до тих нечисленних випадків, коли міжмовні еквіваленти у всіх мовах (включно з оригіналом) виявляються типологічно подібними або однаковими, мають однаковий або дуже подібний лексичний склад і граматичну будову: *to sink into the earth – ладна була крізь землю провалитися* (всі українські переклади); *miała ochotę zapaść się pod ziemię* (Gołębiewska); *byla nejraději do země propadla* (Císar). Не виключено, що в цільовій мові такі фразивиникають як результат калькування інтернаціональних фразем, при чому в деяких мовах (українській, російській та польській) представлені компаративи, стійкі порівняння тощо:

$$A (f1) = B (I) (f1) = B (II) (f1) = B (III) (f1) = \\ B (IV) (f1) = C (f1) = D (f1)$$

Інтернаціональний за походженням фразеологізм, пов'язаний із символікою Низу, метафориною провалля, пекла, западання землі, що маркує стан сорому, приниження (концептуалізація емоції НИЗУ) в усіх мовах є подібним з незначними синтаксичними трансформаціями, зокрема, порядком слів у реченні, як-от у чеській.

Приблизно за такою ж формулою організований переклад порівняльного звороту в оригіналі та більшості перекладів, представлених дев'ятому розділі казки, де у відповідь на роздратування Аліси на те, що вона може мати власну думку, Герцогиня відповіла: “Just about as much right”, said the Duchess, “as *pigs have to fly...*”

Практично в усіх мовах порівняльна конструкція перекладена однаково, проте тут наявні незначні перестановки у складі синтаксичної структури речень (особливо в двох українських версіях (*А чом би свині не літати?* (Корнієнко 2) та *Хоче свиня літати* (Панченко), де порівняльна конструкція відсутня); в чеській мові наявне ще й лексичне заміщення та вжитий інший видовий корелят *vepřík*; на відміну від оригіналу у всіх слов'янських мовах форма множини замінена на однину. До цієї ж групи віднесемо і такі образні контексти (з незначними лексичними замінами): *вмить – тотчас – ihned*.

Українська дослідниця І. Литвин зауважує, що фразеологізмам оригіналу можуть відповідати фразеологізми в перекладі з однаковим значенням і стилістичним відтінком, але різним лексичним наповненням (неповні або часткові еквіваленти) (Литвин 2015, с. 156), тобто має місце різна компенсаційна заміна при перекладі. До цієї підгрупи належать численні емоційні та ФО зі значенням інтелектуально-розумових здібностей людини, соціально-оціночних концептів (досвідченість-недосвідченість) і деяких протиставлень, які передаються як спільними, так і відмінними образними одиницями в текстах оригіналу і перекладу.

Незначні відмінності натомість спостерігаємо в образному вислові (абсолютні часткові відповідники з синонімічними замінами і варіантами у компонентному складі), який означає зазіхання на чужу власність, привласнення чужих матеріальних благ, який також має майже прямі відповідники у всіх мовах (універсальна для всіх культур семантична опозиція свій-чужий, змодифікована через образний і компонентний склад розгляданих фразем; цілком відмінна мотивація образів виявляється тільки в чеській при подібності граматичної моделі). Деякі з них мають набувають характеру застереження чи рекомендації (українські контексти), а тому трохи змінюють модальність на більш категоричну. Наприклад, фразеологічний зворот оригіналу *everybody minding their own business* відтворено за формулою:

$$A (f1) = B (III) (f1); B (I) (f2) \approx B (II) (f2) \approx \\ B (IV) (f2) \approx C (f3) \approx D (f4)$$

При цьому найближчим і адекватним оригіналу виявляється пропозиція Бушиної (*кожен займається своїми справами*) та чеський переклад (*každý hledí svého!*).

Ідея, семантема, когнітема ‘заплутувати кого-небудь, дезорієнтувати’ (йдеться про те, що незрозумілий і невдалий допит кролика присяжними, незрозумілі і невірні його свідчення не дали змогу присяжним щось зрозуміти) в англійському оригіналі представлена *The jury all looked puzzled* – ‘бути спантеленим’ об’єктивується в різних перекладних версіях по-різному: найближчими до прототипу виявились українські перекладачі, які подали максимально наближені до оригіналу ідіоми, відповідні синтаксичні конструкції з подібним лексичним наповненням, зокрема й відфразеологічні деривати – *видавалися збитими з пантелику* в деяких випадках з незначними додаваннями, перетвореннями й перестановками (*У всіх присяжних засідателів спантелений вигляд*

(Бушина), *Присяжні спантеличено замовкли* (Панченко)). Натомість у польській мові представлено аналог з іншою мотиваційною ознакою, внутрішньою формою образності (*Ława przysięgłych zrobiła wielkie oczy*) при відсутності фразеологічних одиниць в чеському варіанті.

Спостерігаємо і таку типологічну закономірність трансформацій, коли в усіх цільових мовах, за виключенням однієї, наявні вигуки або емоційні викрики *Alas!* – *Гай-гай, Лелечки!, Ну, все!... Та ба!..* (в деяких перекладах при цьому спостерігається опущення цих вигуків конструкторів або додавання, вкраплення вставних слів, суб'єктивної модальності), проте лише в чеській використано кілька фразеологічних еквівалентів (*Běda! pozdě bylo bycha honiti!... děj se co děj*).

Розглянемо міжмовні еквіваленти на позначення категорії 'дурниці – нонсенс'. В мові-оригіналі фразеологізм відсутній (*Oh dear, what nonsense I'm talking!*), водночас перекладні відповідники містять досить подібний образ в усіх мовах, де представлені ідіоми з певними синонімічними варіантами (з лексичною варіативністю компонентного складу: *плету, мелю, несу, plotę*) і вигуками (*O rany* (Gołębiewska), *Ой лишенько* (Бушина, Панченко), *О людоньки* (Корнієнко 1, 2), *Воже мій* (Císař)).

До цієї ж групи (дурниці, нісенітниця) належить і така версія відтворення чи передачі аналогів, за якою в усіх мовах маємо вільні словосполучення, і тільки в одній із перекладних мов (в українському перекладі Корнієнка) представлений фразеологізм – одиниця подається як регіонально маркована і структурно морфологічно видозмінена (інфінітив замінено формою минулого часу): *Наплели сім мішків гречаної вовни!* (Корнієнко 1, 2).

Ще одним типом міжмовних еквівалентів є одиниці, «мотивовані однаковими образами, але відмінні за граматичним оформленням компонентів» (Czerwinska 2004, с. 20).

Опису інтелектуально-розумових здібностей (незрозумілі речі, щось заплутане незрозуміле, пейоративна семантика дурості і образу дурня) у поєднанні із фразеологією частин тіла людини властива різна образна категоризація в оригіналі та перекладних інтерпретаціях зіставлених мов. В оригіналі: *I know that well enough* та *is very confusing*.

Найбільш оригінальним і до певною мірою екстравагантними і неординарними, ба навіть дивними, виявляються перекладні концепти, запропоновані Корнієнком. Тут практично кожна представлена в оригіналі нефразеологічна одиниця і вільний контекст замінені образними відповідниками. Часто не завжди виправ-

даніми. У Корнієнка представлені фрази, ідіоми та частини приказок чи прислів'їв – *я ж не в тім'я бита, каша в голові, зіб'ють з пантелику, так збиває з пантелику!* (ні в оригіналі, ні в інших перекладах такого не виявлено); при цьому в українській та польській мові образи різняться – в польській представлений гештальт, сценарій запаморочення, каламутної води (*strasznie mąci...w głowie*); в різних інших перекладних версіях (вони передають стан Аліси, яка не може зрозуміти причини, чому її зріст змінюється по декілька (сто) разів на день) запропоновано ідіоматичні аналоги з іншою внутрішньою формою з вкрапленням додаткових кваліфікаторів та підсилювачів у вигляді часток: *так будь-кого зіб'ють з пантелику* (Корнієнко 2); *це така плутанина!* (Панченко); *так збиває з пантелику!* (Бушина); *to člověka strašně zmáte* (Císař).

Українська дослідниця чеських прагматичних кліше стосовно побажань зазначає, що вони «зародилися в магічному аспекті ритуалу, коли прийшло переконання, що слово наділене якщо не силою прямого впливу на світ, то силою сугестії – викликати позитивні чи негативні емоції і таким чином регулювати поведінку людей» (Баландіна, 2003, 287).

Зазвичай, такі одиниці вимагають спеціального розгляду крізь призму зв'язку не тільки з граматичною структурою висловлювань і наявних структурно-семантичних перетворень і варіантів, але й у тісному зв'язку із символічною мовою традиційної культури. Ми коротко охарактеризуємо окремі з них, не ставлячи собі за мету охопити цей матеріал комплексно.

Розглянемо деякі приклади вигуків фразеологізмів, відштовхуючись бодай від однієї з перекладних версій, приміром оригінального і екстраординарного, найбільш насиченого образами, перекладу Корнієнка 1. Наш аналіз дає змогу дійти висновку, що найближчими до образного оригінального тексту (. *Oh my dear paws! Oh my fur and whiskers!; as ferrets are ferrets!*) можуть бути польська (*Na moje biedne łapki! Na moje futro i wąsy! Niechybnie każe mnie ściąć, jak fretka fretką!*) та чеська (*Ó, mé drahé pacičky! Ó, můj kožich a vousy! Ta mne dá popravit, jakože fretka je fretka!*) перекладні інтерпретації, на відміну від інших; при цьому в українських версіях Корнієнка та Панченка наявні власні образно-прагматичні знаки-маркери, близькі до емоційної клятви, заклинань та деякі трансформи, трансформовані вислови (*плакали мої вушка, голову зняти*), значною мірою відмінні від когнітивного прототипу (*Хай йому морока!*).

Щодо деяких вигуківих фразем, близьких до клятьби, актів присягання і запевняння в істинності сказаного (*Tut, tut, child!; which certainly was not here before*), то їх як перекладний еквівалент застосовує передусім Корнієнко (подекуди і Панченко), переклад, якого, як ми зазначали, рясніе образними і прагматичними одиницями з різними типами модальності; з точки зору теорії мовленнєвих актів – це здебільшого комісиви (*вона могла б забожитися! Мені-бо вже ніяк, присяй-бі!* (Корнієнко 1); *А раніше її тут не було, їй-право!* (Панченко)), яким в інших перекладних рішеннях та оригіналі відповідають модальні і вставні конструкції зі значенням впевненості (*której na pewno tam wcześniej nie było* (Gołębiewska); *která tu před chvílí zcela určitě nebyla* (Císař)).

В іншому місці українського перекладу Корнієнка також представлено кліше з розмовно-регіональною формою (*бігме! Не до шмиги вона...*), якому в польському перекладі відповідає вигук у поєднанні з вираженням суб'єктивної модальності уподобання, неуподобання: *Jako żywo, to mi się wcale nie podoba, jaśnie panie, wcale a wcale!*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, наш аналіз продемонстрував найбільшу питому вагу при перекладі авторської казки неповних, як абсолютних, так і відносних відповідників (з граматичними або синонімічними замінами компонентів або

відмінностями на рівні окремих граматичних форм слів і синтаксичних конструкцій, засобів вираження епістемічної та суб'єктивної модальності, емотивної прагматики тощо).

Найбільш репрезентативною виявляється така специфіка фразеологічних образних паралелей, представлених у відповідних формулах збігу чи незбігу в їхніх різних комбінаціях і модифікаціях: а) лише в одній мові перекладач вдався до фразеологізації або використання проverbsіальних конструкцій чи порівнянь при відповідній безобразній структурі у всіх решта; б) у двох різних мовах (українська та польська; українська та чеська; чеська та польська) наявний спільний фразеологізм, в усіх решта – вільні словосполучення чи граматичні конструкції без жодної образності (включно з оригіналом); в) дві ізоморфні фраземи чи проverbsіальні конструкції, іноді з незначною синонімічною і граматичною варіативністю компонентів в одній мові, але у двох різних перекладних версіях; г) переклад за допомогою ідіоматичних аналогів в трьох мовах (три міжмовні образні кореляти, які в різному співвідношенні представлені відмінною мотиваційною ознакою в різних модифікаціях і комбінаціях; д) в усіх версіях перекладу та у мові-джерелі і форма і зміст виявляються спільними (іноді з незначною перестановкою та структурно-семантичною варіабельністю компонентної структури).

ЛІТЕРАТУРА

1. Баландіна Н. Ф. Функціонально-прагматичний і лінгвоментальний аналіз чеських прагматичних кліше: дис.... д-ра філол. наук: 10.02.03. Київ, 2003. 419 с.
2. Бурда-Лассен О. В. Переклад як процес декодування ментальної ідентичності нації (на матеріалі українських і німецьких етнолексем міфологічного походження): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2005. 20 с.
3. Воловик А. А. Відтворення символіки жанру казки в українсько-англійській перекладацькій традиції: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2019. 20 с.
4. Кузь Г. Т. Вигуківі фразеологізми української мови: етнолінгвістичний та функціональний аспекти: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2000. 19 с.
5. Кушина Н. І. Відтворення етномовного компонента українських народних казок в англійських перекладах: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 1998. 16 с.
6. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси. 2013. 288 с.
7. Мосьпан Н. В. Семіолінгвістичний аспект казок Р. Кіплінга в українських перекладах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2009. 20 с.
8. Порпуліт О. О. Ономастичний простір українських чарівних казок (у зіставленні з російськими казками): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеса 2000. 19 с.
9. Adamowski J. Kategoria przestrzeni w folklorze: studium etnolingwistyczne. Lublin, 1999. 254 s.
10. Bremond C. The morphology of the French fairy tale: The ethical model. Patterns in oral literature. Paris. 1977. P. 49-78.
11. Czerwinska-Sładkiewicz Ż. Типы фразеологических эквивалентов и соответствий в русских и польских идиомах, эксплицирующих невербальные средства коммуникации. Frazeologia słowiańska i inne płaszczyzny systemu językowego / J.Bartoszewska, W.Mokijenko, H.Waltera. Gdańsk. 2004. S.17-24.
12. Lwin S. M. A Multimodal Perspective on Applied Storytelling Performances: Narrativity in Context. London. 2020. 172 p.

13. Tyshchenko O. Formulations of wishes in the traditional Russian folklore and in the Internet communication. *Current issues of the language teaching*. Brno. 2020. P.190-200.
14. Zipes J. *Breaking the Magic Spell: Radical Theories of Folk and Fairy Tales*. Lexington. 2002. 304 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Carrol, Lewis. *Alice's Adventures in Wonderland, Through the Looking-Glass, and What Alice Found There*. Kyiv. 2017. 270 p.
2. Carrol, Lewis. *Alicja w Krainie Czarów*. Tłumcz. W. Gołębowska. Ożarów Mazowiecki, 2016. 158 s.
3. Carrol, Lewis. *Alenka v říši divů; přeložil Jaroslav Císar*. Praha, 2004. 183 s.
4. Керрол, Льюїс. *Алісині пригоди у Дивокраї. Аліса у Задзеркаллі*; пер. з англ. Валентина Корнієнка. Київ, 2017. 270 с.
5. Керрол, Льюїс. *Алісині пригоди у Дивокраї. Аліса у Задзеркаллі*; пер. з англ. Валентина Корнієнка. Тернопіль, 2007. 472 с.
6. Керрол, Льюїс. *Аліса в Дивокраї*; пер. з англ. Г. Бушиної. Харків, 2020. 248 с.
7. Керрол, Льюїс. *Аліса в Країні Див*; переклад з англійської Володимира Панченка. Київ, 2020. 168 с.

REFERENCES

1. Balandina, N. F. (2003). *Funktsionalno-prahmatychnyi i linhvomentalnyi analiz cheskykh prahmatychnykh klishe* [Functional, pragmatic and linguo-fundamental analysis of Czech pragmatic clichés]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut ukr. movy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
2. Burda-Lassen, O. V. (2005). *Pereklad yak protses dekoduvannya mentalnoyi identychnosti natsiyi (na materialy ukrayinskykh i nimetskykh etnoleksem mifolohichnoho pokhodzhennya)* [Translation as a process of decoding the mental identity of the nation (based on Ukrainian and German ethnolexems of mythological origin)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
3. Volovyk, A. A. (2019). *Vidtvorennia symvoliky zhanru kazky v ukrayinsko-anhliyskii perekladatskii tradytsiyi* [Reproduction of the symbolism of the fairy tale genre in the Ukrainian-English translation tradition]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv. nats. linhvist. un-t [in Ukrainian].
4. Kuz, H. T. (2000). *Vyhukovi frazeolohizmy ukrayinskoyi movy: etnolinhvistychnyi ta funktsionalnyi aspekty* [Exclamatory phraseologisms of the Ukrainian language: ethnolinguistic and functional aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi universytet imeni Vasylya Stefanyka [in Ukrainian].
5. Kushyna, N. I. (1998). *Vidtvorennia etnomovnoho komponenta ukrayinskykh narodnykh kazok v anhlovnykh perekladakh* [Reproduction of the ethnolinguistic component of Ukrainian folk tales in English translations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
6. Lytvyn, I. M. (2013). *Perekladoznavstvo [Translation Studies]*. Cherkasy: Vydavnytstvo Yu. A. Chabanenko [in Ukrainian].
7. Mospan, N. V. (2009). *Semiolinhvistychnyi aspekt kazok R. Kiplinha v ukrayinskykh perekladakh* [Semiolinguistic aspect of R. Kipling's fairy tales in Ukrainian translations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv. nats. linhvist. un-t [in Ukrainian].
8. Porpulis, O. O. (2000). *Onomastychnyi prostir ukrayinskykh charivnykh kazok (u zistavlenni z rosiyskymy kazkami)* [Onomastic space of Ukrainian fairy tales (in comparison with Russian fairy tales)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: Odeskyi derzhavnyi universytet im. I. I. Mechnykova [in Ukrainian].
9. Adamowski, J. (1999). *Kategoria przestrzeni w folklorze: studium etnolingwistyczne [The category of space in folklore: an ethnolinguistic study]*. Lublin: UMCS [in Polish].
10. Bremond, C. (1977). *The morphology of the French fairytale: The ethical model. Patterns in oral literature*. Paris: Mouton.
11. Czerwinska-Sładkiewicz, Ż. (2004). *Typy frazeologicheskikh ekvivalentov i sootvetstviu v russkikh i polskikh idiomakh, eksplitsiruyushchikh neverba'nyye sredstva kommunikatsii* [Types of phraseological equivalents and correspondences in Russian and Polish idioms explicating non-verbal means of communication]. *Frazeologia słowiańska i inne płaszczyzny systemu językowego*. Gdańsk: Wyd-wo Uniwersytetu Gdańskiego. [in Polish].
12. Lwin, S. M. (2020). *A Multimodal Perspective on Applied Storytelling Performances: Narrativity in Context*. London: Routledge.
13. Tyshchenko O. (2020). Formulations of wishes in the traditional Russian folklore and in the Internet communication. *Current issues of the language teaching*. Brno: MU.
14. Zipes J. (2002). *Breaking the Magic Spell: Radical Theories of Folk and Fairy Tales*. Lexington: University Press of Kentucky.

LIST OF ILLUSTRATION MATERIALS

1. Carrol, L.(2017). Alice's Adventures in Wonderland. Through the Looking-Glass, and What Alice Found There. Kyiv: Znannia.
2. Carrol, L. (2016). Alicja w Krainie Czarów. Tłumcz. W. Gołębowska. Ożarów Mazowiecki [in Polish].
3. Carrol, L. (2004). Alenka v říši divů [Alice's Adventures in Wonderland. Through the Looking-Glass, and What Alice Found There]; transl. by Jaroslav Císar. Praha [in Czech].
4. Carrol, L. (2017). Alisyni pryhody u Dyvokrayi. Alisa u Zadzerkalli [Alice's Adventures in Wonderland. Through the Looking-Glass, and What Alice Found There]; trans. by V. Korniyenko. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Carrol, L. (2007). Alisyni pryhody u Dyvokrayi. Alisa u Zadzerkalli [Alice's Adventures in Wonderland. Through the Looking-Glass, and What Alice Found There]; trans. by V. Korniyenko. Ternopil: Bohdan [in Ukrainian].
6. Carrol, L. (2020). Alisa v Dyvokrayi [Alice's Adventures in Wonderland. Through the Looking-Glass, and What Alice Found There]; trans. by H. Bushyna. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia [in Ukrainian].
7. Carrol, L. (2020). Alisa v Krayini Dyv [Alice's Adventures in Wonderland. Through the Looking-Glass, and What Alice Found There]; trans. by V. Panchenko. Kyiv: Ridna mova [in Ukrainian].

TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN A MULTICULTURAL TEXT

Tyshchenko Oleh Volodymyrovych

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine*

Tsiokh Larysa Yosypivna

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Applied Linguistics Department,
Lviv Polytechnic National University
12, S. Bandery Str., Lviv, Ukraine*

The paper investigates the figurative, semantic and proverbial corpus of L. Carroll's fairy tale as a precedent phenomenon in the field of inter-Slavic linguocultural reflections. The search of typological and quantitative parameters of modeling interlanguage correlates with regard to the form, content and motivation of idioms, proverbs, sayings, similes, allusions, discursive signs, their structural and semantic models (invariant and variant ethnocultural gestalts and transformations), cognitive and assessment peculiarities in several conceptual target models of the world is carried out. The particular attention is paid to the identification of "areas of semantic and emotional tension of the author's tale" that are reflected in various verbal-communicative acts (warnings, curses, threats or oaths) and semiosis of related cultural artefacts, things and objects. To solve the above problems a research parallel mini-corpus of the "Alice's Adventures in Wonderland" text was concluded. It included nine texts, aligned in paragraphs: the source text, Ukrainian translations by H. Bushyna, V. Kornienko (two versions 2001 and 2007), V. Panchenko, Polish translation by V. Gołębowska, two translation solutions in Russian by A. Rozhdestvenskaya and N. Demurova, and Czech translation by J. Císar. The review of translation transformations at the lexical, phraseological and grammatical level is aimed at clarifying which ethnic symbols, invariant motifs and cultural referents (cognitemes, linguoculturemes), morphological and semantic-pragmatic indicators most often updated within the phrasemic thesaurus of the precedent text of the author's tale. This, in turn, is relevant both for further analysis of translation decisions (idiosyncrasies, translators' preferences, their linguistic and cultural competence, background knowledge) and for reproduction of the symbolic content of fairy tale realis, semiosis of things, cultural artifacts.

Key words: *phraseological unit, translation transformations, multicultural text, interlingual figurative correlates, exclamatory phrases, translation strategies.*